TOP ZA FEJZAGU

Kad god bi u sarajevskoj tvrđavi nekog zadavili, a činili su to obično noću, ili na Baščaršiji objesili, što su takođe činili noću, na tabiji bi ispalili top! Koliko bi grla stegli konopcem, toliko bi i topova puklo. Probuđeni mogli su da broje te topove i ponekad ih, u jednoj noći — sve jedan za drugim, nabrajali po četiri pet. Prestravljeni, i sna razbijena, ljudi su zoru dočekivali sjedeći na dušeku — s molitvama za duše zadavljenih pa bili krivi ili pravi, prav je svaki za kim top ispale jer više nije među živima . . . !

Jedne noći nije top pukao a ipak je na čaršiji osvanuo poboden direk i uz direk čovjek. Oni što su to izdalje vidjeli, nisu mogli da razaberu je li taj čovjek obješen ili samo svezan za direk, ili je nešto treće; nisu izdalje mogli da vide nije li mrtav ili živ, da je mrtav čuli bi prošle noći za njim top, da je živ — zašto bi ga živa držali uz direk kad nikad tako nisu činili: bila bi to — i po hudoj i po zdravoj pameti nekakva polovina kazne za krivicu a ne cijela, zbog toga nije ni ispaljen top da je oglasi, jer top se ne može poloviti!

Trčali su ka tome direku i tome čovjeku da vide šta je to; oni što su bili u nanulama, u kojima obično po dućanu hodaju, skinuli su ih i bosi trčali; oni što su bili najbrži i prvi stigli, dovikivali su otud da je onaj čovjek živ i da nije konopcem privezan nego ekserom kroz uho prikovan za direk! Prepoznali su ga, a nije ga bilo

lako prepoznati jer je bio otekao, i dovikivali da je Fejzaga — da su Fejzagu proboli ekserom uho i prikov ga za direk, da su mu o vrat objesili hljeb jer je skri kao pekar, i da sem toga hljeba o vratu i eksera k uho drugo nema ništa da se vidi.

Oko Fejzage i direka načinio se krug. Radozn svjetina gurala se da vidi direk, da vidi uho prikova za direk, da vidi o kanafu privezan i o vrat obje hljeb — da vidi pekara Fejzagu iz mahale Potok.

Čuvao ga je zaptija. Nije trebalo svjetini da p zaptiju zbog čega je Fejzaga prikovan, jer poslije sva desetak minuta on bi lupnuo štapom o kaldrmu i Fe ga izgovarao:

— Mjerio sam hljeb krivom mjerom. Zbog toga jutros ovaj jad snašao na sred čaršije, uz ovaj direk svakog će, ovo isto, snaći ko krivo mjeri. To čujte mene, koji vam govorim ispod ovog direka, i neka bog, prije od svega, sačuva od ovoga direka!

Tim kratkim odgovorom svjetina se nije zadovo vala, i zaptija bi ponovo lupnuo štapom da Fejzaga stavi:

— Ovaj hljeb što su mi objesili o vrat prodavao s pod „oku" a on nije bio težak „oku". Pa su me uhva da prodajem po krivoj mjeri.

Opet bi stao, i opet onaj štap lupnuo da nast

— Uhvatili me i uho mi probili. Za ovaj me di prikovali, što i sami vidite. I ovaj mi hljeb o vrat obje što i sami vidite. I rekli mi da me još gora kazna č a gora od ove ne može biti, smrt je lakša! Drugo nem šta da vam kažem; neka me ovaj zaptija ne tjera, sve s rekao.

A on je opet udarao štapom po kaldrmi i Fejz morao da nastavi:

— Nisam mnogo hljebova prodao po krivoj mjeri; nisam imao drva pa sam malo pekao. Toliko da se u furuni ne ugasi vatra.

Stao bi kao što stane pokvaren sat — koji je zaptija na rad pokretao onim štapom: lupnuo bi ponovo, što je značilo da nema stajanja, da Fejzaga ima da priča kako je krivo mjerio, i da mu je zato probijeno uho, nije zadavljen nego za direk prikovan — neka priča da ga svijet čuje i zna da svakog, ko krivo mjeri, čeka ovakav direk...

Fejzaga je nastavio:

— Braćo, volio bih da su me objesili, no što su mi ovaj hljeb o vrat objesili: težak mi je kao da mi o vratu visi vodenični kamen; niko ne zna koliko je težak hljeb... Ovo mi je uho probijeno, ali me od hljeba više boli. Recite zaptiji da ne lupka onim štapom, sve sam vam kazao.

I opet je stao, a onaj štap opet lupnuo.

— Šta hoćeš još od mene?

Zaptija ga nije slušao, ali ga je čuo kad prestane — i onim ga štapom navijao da govori kao ključem nekakvu napravu; svjetina je to pratila i upravo joj to navijanje bilo zabavno... Fejzaga je mogao rukama da miče, ali nije i glavom — jer kroz uho mu je, duboko u direk, išao ekser i svako mrdanje glavom izazivalo bol. Stajao je ukočeno uz direk — tu na sred čaršije, kao da ga je potkočio da ne padne. Lijeva sljepoočnica bila mu je priljubljena uz glatku, otesanu stranu direka, jer su ga prikovali kroz lijevo uho, i činilo se da je taj čovjek sastavni dio toga drveta, da su tako, zajedno, i rasli i takve ih poboli na čaršiji...

Svjetina se gurala, bečila oči da vidi što dosad nije vidjela...! Ma je Fejzaga visio obješen, vidjela bi obješena čovjeka i razišla se, ali on je bio samo prikovan za

ono uho, i živ; bio je i sad Fejzaga — bio je i sad pekar, poznat svima koji su kod njega uzimali hljeb, i mogao da govori kad mu zaptija onim lupkanjem dozvoli i prestajao kad prestane lupkanje. Zaplakao bi se, a zatim i nasmijao — i bio svjetini i zbog toga zabavan i čudan — čudniji od svih mogućih čuda koja su se na čaršiji dešavala.

Stali su da pričaju o Fejzagi sve što su znali i što bi smislili: znali su kad je došao iz Ustikoline na Drini i u mahali Potok otvorio pekaru, da je pekao dobar hljeb i dobro zarađivao; pričali su o tome kao da je Fejzaga bio — i umro!

— Kod mene je ovaj Fejzaga čist ! — jedan će.

— Ja sam uzimao kod njega hljeb. Pravo je mjerio, to znam i to mogu da kažem i pred bogom i pred ljudima — drugi će.

— Onaj će mu hljeb visiti o vratu i na drugom svijetu — veli, nekako sigurno, čovjek srednjih godina, potkočen na štap, lica žuta, sa kapom duboko natučenom nad oči. — I ono će mu uho biti probijeno i na drugom svijetu — nastavlja. Ljudi mu se okreću i gledaju ga: žut im mnogo i čudan i ne mogu da mu ne vjeruju, neki samo što ne kažu da ga onaj hljeb o vratu na drugom svijetu ne može nikako mimoići. — I tamo će biti prikovan za direk kao i ovamo — završava onaj pod kapom i još dublje je navlači nad oči. Oni što su u to vjerovali, dodavali su da će ga na drugom svijetu, prikovana za direk, pržiti sunce uvrh glave i moriti ga žeđ i glad; gledaće u onaj hljeb o vratu ali neće moći da ga dohvati i to će mu biti kazna što ga je na ovom svijetu krivo mjerio.

— Ljudi, hljeb je najstariji, hljeb je stariji od vode — i od svega što jedemo i pijemo, i Fejzagi su probili uho zato što se ogriješio o hljeb! Što mu nisu probili oba, kad ima dva!

— O..., braćo, koliko mu je oteklo! Braćo, mnogo ga boli...

— Kad otekne, ne boli.

— Boli kad je ekserom probijeno.

Neko je zovnuo:

— Fejzaga, kako si? Boli li te?

Štap nije kucnuo, i Fejzaga nije odgovorio. A onaj nastavlja.

— Šta učini, jadan. te ti uho probiše! Te ti pekaru zatvoriše! Te nećeš više hljeb peći a imaš djecu, Fejzaga, i imaš ženu, Fejzaga, kako ćeš ih hraniti ako te živa otkuju sa toga direka, jadan Fejzaga!

On je ćutao, dao je znak da ne smije da govori dok mu zaptija ne dozvoli.

— Dozvoliću mu — veli zaptija, i kucka štapom o kaldrmu. Sa tim je i Fejzaga počeo:

— Pitaš me kako sam, vidiš me kako sam čim sam uz ovaj direk! Dobro sam. Više mi ne teče krv iz uha. Ne osjećam da je moje; dobro sam. Volio bih da me živa ne otkuju no mrtva; dobro sam! Neka neko ode mojoj ženi i kaže joj da sam uz ovaj direk na čaršiji i da sam dobro.

Štap je lupnuo da prestane. A nastavila svjetina:

— Dobro Fejzaga podnosi.

— Svakoga, ljudi, može ono snaći; niko se od nas ne smije zakleti da nije krivo mjerio! Bilo aršinom bilo na vagi. Šta je karaboja..., ništa, pa i nju krivo mjere.

Drugi će, glasom jakim, da ga svi čuju:

— Nema na svijetu prave mjere ljudi; uzmite kantar — ni dva ne mjere jednako, uzmite teraziju — ni

dvije ne mjere jednako, a ni dva aršina, u cijeloj čaršiji, nisu jednaka; ljudi, svi mi mjerimo krivim mjerama a samo Fejzaga stoji prikovan! Ni njihova mjera, nije ispravna.

Za njim se čuo onaj sa kapom navedenom nad oči, veli mirno, hladno:

— Koga oni izmjere, taj je kriv, koga ne izmjere, taj je prav. Kome uho probiju, taj će po svijetu hoditi s probijenim uhom, kome ne probiju, taj će hodati sa zdravim ušima, tako vam je na ovom svijetu a tako će biti i na onom drugom kad umremo; ko je krivo mjerio, na onom drugom će o vratu nositi kantar.

— Svi ćete vi nositi kantar! — čuo se ženski glas. Bila je to žena Fejzagina, probijala se kroz svjetinu ka direku i Fejzagi.

— Ne daj mi, bože, da je moja . . . ! — čuo se neko. — Svima nam na vrat nabi kantar; ne daj mi je, bože, niti mome ikome!

— Onaj mu direk nije ni kod nje manjkao!

— Ti si tu . . . ! — viknula je mužu. — Nisi našao drugo mjesto no da na sred čaršije dubiš: željni su te pa hoćeš da te se nagledaju! To si smislio . . . ! Načinio si od sebe bajrak i tu mi se isturio da ti se dušmani smiju, makni se odatle da ti se ne smiju, trgni tim uhom i prekini ga. Pljuni toga zaptiju i hajdemo kući.

Smirila se, gledala ga izbliza — čudila se šta su učinili od čovjeka, i ni od kog drugog nego od njenog muža, od Fejzage. Veli:

— Gledao ti njih, da bog da, taman uz taj direk; taman im ti, da bog da, uho probio i čaršija ih gledala. Trgni, Fejzaga, i hajdemo da te ovaj svijet ne gleda — bolji si od svih njih, neka sebe pogledaju . . . Uzimali su hljeb na veresiju, a nisu ti ga platili; zato sam ti, Fejzaga, rekla da onima koji ne plaćaju mjeriš krivo

— da se, Fejzaga, kad ne možeš pošteno, nepošteno naplatiš. Ja sam ti to rekla, Fejzaga, i ti me poslušao; svima si drugim mjerio pravo, ti si pošten, Fejzaga. Prekini to uho, odbij se od tog direka da te ne gledaju.

Fejzaga je, ispod onog direka, otekao i izobličen, buljio u svoju ženu kao da hoće da je prepadne. Dao joj je znak da mu je zabranjeno da govori dok mu zaptija ne dozvoli, i pogledao u njegov štap.

Čula se zatim svjetina, tražila je od zaptije da lupne štapom o kaldrmu — da mužu dozvoli da progovori sa svojom ženom; da nije šala, nego strašno kad se muž pred ženom nađe u takvom stanju, dobro je ta žena i poznala svoga muža — takvog... i na tom mjestu, jer Fejzaga, pribijen uz direk i ukrućen kao da je i sam direk, sa glavom oteklom i okom gotovo zatvorenim, lica izobličena i gologlav, sa hljebom o vratu kao kakvim zvonom, nije ni ličio na sebe — na pekara Fejzagu iz mahale Potok. Zaptija je udovoljio svjetini, lupnuo je štapom o kaldrmu i Fejzaga progovorio, veli ženi:

— Mučili su me u tvrđavi. Iza pola noći doveli me ovdje. Ovaj direk poboli i govorili mi da hoće da me objese. Volio bih da su me objesili.

Žena će na to:

— To je tvoja mahnita pamet iz Ustikoline! Što im nisi rekao da sam te ja nagovorila da mjeriš krivo: kad oni mogu da ne plaćaju, možeš i ti da im mjeriš krivo. Sto godina da živiš, nećeš primiti moju pamet. Ti si, Fejzaga, pošten. To nek svak zna. I ja sam poštena iako sam ti rekla da mjeriš krivo onima što uzimaju na veresiju a ne plaćaju.

— Jesam pošten — veli Fejzaga. — Kakav sam da sam, uho su mi probili. Za ovaj me direk privezali. Ovaj hljeb o mene objesili. Taj mi zaptija lupka štapom, on mi je najgori...! Ako živ ostanem, cijelog ću vijeka slu-

šati taj štap; neću moći da ga iz ovog zdravog uha istjeram, a ovim oteklim ništa i ne čujem. Taj svijet su pustili da me gleda: da na meni uzima primjer kako će proći oni koji krivo mjere. Nemoj i ti da me gledaš, no hajde kući; nek me niko ne gleda za inat kad su me isturili za gledanje!

U tome je zaptija lupnuo štapom i Fejzaga prekinuo; prekinuo je na pola riječi, tačno sa štapom. Zaptija je bio zadovoljan tom tačnošću Fejzaginom, a svjetina se čudila kako njih dvojica to izvode.

— Umije zaptija ...! — rekao je neko, a drugi dodao:

— Umije i Fejzaga ...!

Nije bilo razloga da zaptiju mole za drukčiji postupak prema Fejzagi; zamolila ga je nešto ... što niko nije čuo, žena Fejzagina. Na kraju je klimnula glavom u znak zahvalnosti i nekud se izgubila. Malo zatim opet se probijala kroz svjetinu, nosila Fejzagi kafu. Nije mu bilo lako da stojeći, a glavom ne mrdajući, popije kafu; ono se uho nije smjelo, otkovati i Fejzaga je i dalje stajao ukočen, ali su mu ruke bile slobodne. Polako i oprezno, kao da stoji na razapetom konopcu iznad čaršije, prinosio je ustima šoljicu i pio.

— Što Fejzaga ima ženu, ljudi! — kliknuo je neko a drugi dodali da je Fejzagi uz onaj direk baš dobro, da pije kafu kao da je kod kuće.

Žena je stajala pred svojim mužem i gledala ga kako pije; uz svaki njegov trzaj tijela od bola u uhu i sama bi se trgla kao da je i njeno probodeno.

— Dobra žena ...! — ponovio je neko.

— Dobar je i Fejzaga! — čuo se za njim drugi. — Ja to znam, i to rekoh pred svima vama, pa nek je mjerio i krivo.

— Dobar je i zaptija! — za njim će treći. — Nijedan, sem ovoga koji se desio dobar, ne bi dao Fejzagi da pije kafu dok je prikovan. Ovaj zaptija ima nad sobom svoga starješinu, on može biti upitan za onu kafu. Junački je to od njega, nek mu je od svih nas hvala!

— Od mene nek mu nije hvala — odgovorio je čovjek i isturio se da ga vide; nije imalo šta da se vidi, do da je bio neuređen: košulja mu je išla preko čakšira, jaka mu je bila razdrljena, kapa zaturena natrag, bio je crven u licu, jak u tijelu i stomaka naduvena kao bubanj. Gledali su u taj bubanj. Nisu poznavali toga čovjeka. Mogao je biti kolar ili kačar ili kazandžija, ali nisu našli da bi mogao biti i pametan; da je pametan ne bi izašao na čaršiju sa košuljom povrh čakšira. On je nastavio: — Kad hoće nekog da pošalju na onaj svijet ... sve mu dozvole! Zato zaptiji od mene nek nije hvala.

Neko je zatim izustio iznenađeno i prepadnuto, a tiho, za sebe:

— Bogami ...! To sam čuo; znao sam to i prije no sam zaboravio. Kad hoće nekoga da pogube, pitaju ga ima li koju želju da mu je ispune. Ona je kafa, ljudi loš znak ...! Ko je prijatelj Fejzagin neka se sa njim oprosti.

Na tu su riječ svi zaćutali, i stali da se razilaze za svojim poslovima.

Uveče su, polazeći kući, navraćali da još jednom vide Fejzagu. Bila je sada slika drukčija: on je jednako bio prikovan za direk, ali više nije stajao jer bile su ga

noge izdale, nego sjedio. Žena mu je, po odobrenju zaptijinom, donijela stolicu, navaljala na nju jastuke i posadila ga na visoko i meko: sjedio je kao na kakvom prijestolju, tu na sred čaršije, s glavom priljubljenom uz direk — s uhom dvaput većim nego prije podne, a činilo se i glavom većom. Ovaj je stražar i dalje stražario i onim lupkanjem štapom o kaldrmu i dalje odobravao Fejzagi da govori i isto tako mu prekidao riječ.

Sa sumrakom, koji se polako hvatao po čaršiji, žena Fejzagina je — na kaldrmi, na ne velikom rastojanju od Fejzage, naložila vatru da mu svijetli, i da mu je, tu uz direk, na čaršiji, kao da je kod kuće. Djeca su zasjela oko ognjišta, priticala ugarke, i preko njih — crna kao da je i sam nekakav ugarak na nekakvom svom ognjištu, gledala oca; bio je i sada njihov otac, bio je i sada Fejzaga. Gledala su ga u uho, u ono lijevo, u oteklo — kroz koje mu je u direk išao ekser, i činilo im se da je kroz to uho kao kroz petlju obješen kao što se o čiviluk vješaju stvari. Gledala su ga začuđeno. Sažaljivo i ćutke. Ne bi umjela, a ne bi ni valjalo da mu išta kažu; ćutala su kad je otac bio i kod kuće, kad je — naslonjen na jastuk, sjedio uvrh sobe i gledao kroz prozor. Bio je onaj isti otac što sjedi uz prozor — ali i nije, jer se bio sav ukrutio i otuđio kao da je sam na svijetu. I bio je sam . . . , jedan jedini takav . . . I kao da bi nekud daleko otišao, zajedno s onim direkom — i što se tama noći sve više hvatala, to je i on bivao sve dalji . . .

Kad bi se vatra pritulila, ličio im je na strašilo: na nešto što više nije Fejzaga!

Sjutradan su radoznali požurili da ga još jednom vide. Ali ono što su vidjeli, bili su samo dogorjeli ugarci. Nije više bilo ni onog direka za koji je bio prikovan.

Oni laka sna rekli su da su noćas čuli top; vadili su brojanice i molili se za dušu Fejzaginu . . .

— Čim su mu dali da popije kafu, ja sam znao da će za tom kafom ispaliti top; kad hoće da zadave, oni ispune želju — završio je onaj sa košuljom preko čakšira.

U ušima im je ostalo ono zaptijino lupkanje štapom o kaldrmu da Fejzaga progovori — i da prestane da govori; činilo im se da onaj štap sada njima lupka . . .